

**Gülbaniz Şirinbəy qızı Şirinbəyova**

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun mütəxəssisi*

## **ƏMƏK BAZARININ DİNAMİK İNKİŞAFI PEŞƏ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MODUL METODİKASININ TƏTBİQİNİ SÜRƏTLƏNDİRİR**

**Гюльбенуз Ширинбек гызы Ширинбекова**

*специалист Института Образования Азербайджанской Республики*

## **ДИНАМИЧНОЕ РАЗВИТИЕ РЫНКА ТРУДА УСКОРЯЕТ ПРИМЕНЕНИЕ МОДУЛЬНОЙ МЕТОДИКИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**Gulbeniz Shirinbey Shirinbeyova**

*specialist of the Institute Education of the Republic of Azerbaijan*

## **THE DYNAMIC DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET ACCELERATES THE APPLICATION OF THE MODULE METHODOLOGY IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS**

**Xülasə.** Məqalədə əmək bazarının dinamik inkişafı, peşə təhsili müəssisələrində modul metodikanın tətbiqinin vacibliyi qeyd olunur. Mövcud ixtisasların müasir əmək bazarının tələblərinə cavab verməməsi, milli əmək bazarının tələblərinə cavab verən peşə və ixtisas (kvalifikasiya) standartlarının, onların əsasında işə təlim, təhsil və tədris proqramlarının hazırlanması və tətbiqi, əmək bazarında mövcud vəziyyətin dəqiq qiymətləndirilməsi və gələcək meyillərin müəyyən olunması, iş yerində təlimin təşviqi və təşkili qeyd olunur.

**Açar sözlər:** *peşə təhsil müəssisələrdə modul metodikanın tətbiqi, peşə təhsil müəssisələrin işəgötürənlərlə iş birliyi, ixtisasların müasirləşdirilməsi, iş yerində təlimin təşviqi və təşkili, sosial-iqtisadi inkişafa dair milli prioritetlər*

**Резюме.** В статье отмечается динамичное развитие рынка труда, важность применения модульной методики в профессионально-технических учебных заведениях. Несоответствие существующих квалификаций требованиям современного рынка труда, подготовка и применение профессиональных и специализированных (квалификационных) стандартов, отвечающих требованиям национального рынка труда. А также основанные на них обучающие программы, достоверное оценивание текущей ситуации на рынке труда и определение будущих тенденций, отмечает продвижение на рабочем месте и организацию обучения.

**Ключевые слова:** *сотрудничество учреждений профессионального образования с работодателями, модернизирование специальностей, продвижение и организация обучения на рабочем месте, применение модульной методологии в учреждениях профессионального образования, Национальные приоритеты о социально-экономическом развитии*

**Summary.** The article mentions the dynamic development of the labor market, the importance of applying the modular methodology in vocational educational institutions. Failure of existing qualifications to meet the requirements of the modern labor market, preparation and application of professional and specialty (qualification) standards that meet the requirements of the national labor market, and based on them training, education and training programs, accurate assessment of the current situation in the labor market and determination of future trends, in the workplace promotion and organization of training is mentioned.

**Key words:** *cooperation of vocational educational institutions with employers, modernization of qualifications, promotion and organization of workplace training, application of modular methodology in vocational educational institutions, National Priorities for socio-economic development*

Ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər"də təhsil sisteminin hər bir insanın fərdi uğurları və ölkənin uzunmüddətli inkişafı üçün həlləedici rol oynadığı xüsusi qeyd olunur. Sənəddə güclü təhsil hesabına yüksək peşə bacarıqlarına malik insan kapitalı formalaşdırmaq təhsil sisteminin qarşısında mühüm vəzifə kimi qoyulur. Bu çağırışlar peşə təhsili müəssisələrində işin təşkilini, modul metodikasının tətbiqini və qabaqlayıcı kadr hazırlığını sürətləndirməlidir.

Müasir dövrdə texnologiyaların sürətlə inkişafı, iqtisadiyyatın dinamikası yerli və xarici əmək bazarındakı peşələrə ciddi təsir göstərir. Peşələr sürətlə dəyişir, bəzi peşələrə tələbat olmadığından onlar sıradan çıxır, yeni peşələr meydana gəlir. Əmək bazarında rəqabətqabiliyyəti qoruyub saxlaya bilmək, daim tələb olunan mü-təxəssis olmaq üçün fasiləsiz öyrənmək, peşəkar bilik və bacarıqlara yiyələnmək, sosial səriştələri inkişaf etdirmək həyati zərurətə çevrilir. Bu mənada hər kəs peşə seçimi ilə bağlı qərar verməzdən əvvəl əmək bazarının tələbləri baxımından öz bilik və bacarıqlarını dəyərləndirməlidir.

İstənilən sahədə (istər kənd təsərrüfatı, istərsə də sənayedə) əmək məhsuldarlığı səviyyəsinin aşağı olması bu sahədə intensiv üsullardan, innovasiya və məsləhət xidmətlərindən zəif istifadə edilməsi, eləcə də işçi qüvvəsinin əksəriyyətinin ixtisasız olması ilə əlaqələndirilir. Digər tərəfdən də mütəmadi hesablamaların aparılması üçün əmək məhsuldarlığı üzrə uçot sisteminin təkmilləşdirilməsinə zərurət yaranır.

Əmək ehtiyatlarının keyfiyyətinin yüksəldilməsi, əmək bazarının və davamlı inkişaf edən iqtisadiyyatın tələblərinə uyğunlaşdırılması, bütövlükdə əmək bazarında işçi qüvvəsinin istifadəsində səmərəliliyin artırılması sahəsində məsələlərin həlli beynəlxalq və milli əmək bazarının tələblərinə cavab verən peşə və ixtisas (kvalifikasiya) standartlarının, onların əsasında işə təlim, təhsil və tədris proqramlarının hazırlanması və tətbiqi vasitəsilə həyata keçirilir. Səriştələr əsasında hazırlanmış peşə standartlarının və modul təlimin tətbiqi milli işçi qüvvəsinin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması və onun beynəlxalq əmək bazarına inteqrasiyası üçün əsas alətdir.

Əmək bazarında mövcud vəziyyətin dəqiq qiymətləndirilməsi və gələcək meyllərin müəyyən olunması üçün məlumatlara əsaslanan proqnoz sistemi (əhalinin iqtisadi fəallığının müayinəsi, ev təsərrüfatlarının müayinəsi), ekspert rəyləri və hesablamaları əsasında keyfiyyət analizi, ali, orta ixtisas və peşə təhsili məzunları arasında mütəmadi sorğuların keçirilməsi, vakansiyalar bazasının və əmək ehtiyatları balansı üzrə əldə edilmiş məlumatların bir-biri ilə əlaqələndirilmiş təhlili, uzlaşdırılması və monitorinqi nəticəsində müvafiq səmərəli idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi məqsədilə 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında Əmək Bazarı üzrə Milli Observatoriya institutu yaradılmışdır.

Milli Observatoriya institutu əmək bazarının təhlili, insan resurslarının idarə olunması, əmək bazarının real tələblərinə cavab verən ixtisaslı kadrlara olan tələb və təklifin aşkarlanması və uyğunlaşdırılması, perspektiv tələbatın proqnozlaşdırılmasına dair tədqiqatlar, yanaşmalar, metodologiyalar, vasitələr və institusional mexanizmlərin işlənilib hazırlanmasında da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, əmək bazarı üzrə Milli Observatoriyanın yaradılmasında qabaqcıl dünya təcrübəsindən istifadəyə xüsusi önəm verilir. Bu istiqamətdə Avropa Təhsil Fondu ilə də əməkdaşlıq edilməkdədir.

Qeyd etdiyimiz kimi, sürətlə dəyişən texnologiya kadr hazırlığından çeviklik tələb edir. Hazırkı şəraitdə bir ixtisası bir dəfə öyrənməklə işi bitmiş hesab etmək olmaz. Çünki texnologiyaların sürətlə inkişafı nəticəsində bir sıra ixtisaslar çox qısa zamanda köhnələrək sıradan çıxır, onların əsasında yeni ixtisaslar yaranır. Ona görə də əldə olunmuş bilik və bacarıqların yenilənməsinə və təkmilləşməsinə daima ehtiyac duyulur. Peşə təhsili müəssisələrində resursların məhdudluğu təhsil proqramlarının (kurikulumların) çevikliyi daha zəruri edir. Təhsil proqramları (kurikulumlar) əmək bazarının real tələblərini ödəməklə yanaşı, iqtisadi cəhətdən də sərfəli olmalıdır. Çevik peşə təhsili təhsilənlər üçün də sərfəlidir, çünki çeviklik məzunların vaxtilə qazandıqları təhsil nəticələrini təlim zamanı nəzərə almağa imkan verir. Peşə təhsili sistemi çevik olduğu qədər də şəffaf və anlaşılmalıdır, yəni həm işəgötürənlər, həm də təhsilənlər təlim proqramlarının (kurikulumla-

rın) nəticələrini qabaqcadan aydın görə bilməli, qabaqçılıq kadrların hazırlığını təmin etməlidir. Bu halda peşə təhsilinin əhatə dairəsini genişləndirmək, işlə təmin olunmaq üçün dövlət məşğulluq xidməti orqanlarına müraciət etmiş vətəndaşların ən azı 20 faizini 2030-cu ilədək peşə hazırlığına cəlb etmək və peşə təhsilinin məzmununun müasir əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq qurmaq, səriştəyönlü modul təlimin tətbiqini genişləndirmək strategiyasının prioritet hədəflərindən sayılır.

Strategiya – Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2018-ci il 30 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə qarşıdakı illərdə icrası nəzərdə tutulan “2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası” (bundan sonra – Strategiya) təsdiq edilmişdir.

Əmək bazarında dinamikliyi nəzərə alaraq strategiyada aşağıdakı prioritet istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir:

➤ *2030-cu ilədək əmək bazarında mövcud olan bütün prioritet peşələr üzrə peşə standartlarını hazırlamaq, onların müntəzəm yenilənməsi mexanizmini yaratmaq və peşə təhsilində bütün kurikulumların peşə standartları əsasında hazırlamaq;*

➤ *regional peşə tədrisi mərkəzlərinin sayını artırmaq;*

➤ *2025-ci ilədək qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə edilən səriştələrin tanınması sistemini formalaşdırmaq;*

➤ *qısamüddətli peşə hazırlığı kursları təşkil etmək;*

➤ *işlə təmin olunmaq üçün dövlət məşğulluq xidməti orqanlarına müraciət etmiş vətəndaşların ən azı 20 faizini 2030-cu ilədək peşə hazırlığına cəlb etmək;*

➤ *özünüməşğulluq proqramının əhatə dairəsini genişləndirmək.*

Əmək bazarında innovativ üsulların tətbiqi, məhsul istehsalının həcmnin intensiv artması, texnoloji proseslərin geriliyini aradan qaldırmağı bacaran, rəqabətqabiliyyətli, modern təhsil almış həyati bacarıqlara yiyələnmiş yüksək ixtisaslı, peşəkar səriştəli kadrların hazırlanması peşə təhsili müəssisələrin üzərinə düşür. Məhz bu məqsədlə Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsilinin və təliminin inkişafına dair Strateji Yol

Xəritəsi”ndə əmək bazarında strateji məşğulluq sahələrinin müəyyən edilməsi və kadrların tələbatının proqnozlaşdırılması xüsusi yer tutur.

Peşə təhsilinin inkişaf etdirilməsi, təhsil və əmək bazarı arasında kəmiyyət, keyfiyyət və gözləntilər baxımından mövcud olan uyğunsuzluqların aradan qaldırılması məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dəstək olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi yanında 20 aprel 2016-cı ildə Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi, Prezidentin digər sərəncamı ilə 20 aprel 2018-ci ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin əsasında Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Dövlət Turizm Agentliyi, 22 yanvar 2021-ci il tarixli 1257 nömrəli fərmanı ilə isə “Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı” MMC-in əsasında İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi publik şəxs kimi yaradılmış və bir çox fundamental sənədlər qəbul edilib. Bütün bunlara baxmayaraq, peşə təhsilinə olan maraq zəifdir.

Təhlil üçün bircə fakta müraciət edək. Hazırda Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində 9 istiqamət üzrə ödənişli və ödənişsiz 127 ixtisas olmaqla **72 peşə təhsili müəssisəsi, onlardan 31** yüksək texniki **peşə təhsili məktəbi, 25 peşə təhsili mərkəzi, 16 peşə liseyi fəaliyyət göstərir.**

2021-2022-ci tədris ilində Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi üzrə 65 ixtisas qrupu üzrə 120 ixtisas olmaqla ödənişli əsaslarla 6740 yer, dövlət sifariş əsasında 13840 yer, Dövlət Turizm Agentliyi üzrə 10 ixtisas üzrə 320 ödənişli, 160 ödənişsiz, İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi üzrə 10 ixtisas üzrə ödənişli 40 yer, ödənişsiz 160 yer, ümumilikdə ölkə üzrə 140 ixtisas üzrə 21260 yer müəyyənləşdirilmişdir. (2021-ci il 15 sentyabr tarixli 547 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir)

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 31 oktyabr tarixli 178 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “İlk peşə-ixtisas təhsili üzrə ixtisasların Təsnifatı”nda 9 istiqamət üzrə 218 ixtisas qrupu, 708 ixtisas vardır ki, bu da yuxarıda göstərdiyim illərlə müqayisədə dəfələrlə çoxdur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bəzi ixtisaslar zaman-zaman köhnələrək müasir əmək bazarının tələblərinə cavab vermədiyi üçün tədrisdən çıxarılmışdır. Məsələn, fakt olaraq VIII bölmədə “İlkin tələbat və ərzaq mallarının texnologiyası” peşə istiqaməti üzrə ixtisas qrupu və s. ixtisasları misal göstərmək olar. Bunun bir səbəbi peşə təhsili müəssisələrində maddi texniki bazanın olmaması, digər səbəbi də iş yerində təlim və ikili peşə təhsili sisteminin (“dual study”) təşkil olunmasıdır.

Təhsil sahəsi dövlət başçısı İ. Əliyevin daim diqqət mərkəzindədir. Təhsil sahəsinin inkişafı və dövrün tələblərinə cavab üçün dövlət hər şey edir. Təhsilin, xüsusilə peşə təhsili pilləsinin kifayət qədər geniş spektrdə hüquqi bazası vardır ki, bu da əmək bazarının tənzimlənməsi və institusional strukturun təkmilləşdirilməsini ön plana çəkir.

Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və digər normativ hüquqi aktların işsiz və işaxtaran vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, peşə standartlarının hazırlanması və tətbiqi, işsizlikdən sığorta sisteminin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, bacarıqların inkişafı, virtual müəssisələrin (təcürübə müəssisələrinin) yaradılması, peşəyönümü sisteminin daha səmərəli təşkili, səriştəəsaslı modul təlimin və iş yerində təlimin təşviqi, ömürboyu təhsil üzrə milli kvalifikasiya sisteminin formalaşdırılması, qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə edilmiş səriştələrin tanınması, əlilliyi olan şəxslərin məşğulluğu, əmək standartlarının yüksəldilməsi, əməkçi miqrantların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, ikili peşə təhsili sisteminin (“dual study”) tətbiqi kimi məsələləri öz əksini tapanmışdır.

Strategiyanın 4.3-cü bəndində əmək bazarının tənzimlənməsi işçi qüvvəsinin bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və əmək standartlarının təkmilləşdirilməsi hədəfə alınaraq aşağıdakı prioritetlər müəyyən edilmişdir:

➤ *məşğul əhalinin rəqabətqabiliyyətliliyini və əmək məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün şərait yaratmaq;*

➤ *qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə edilmiş səriştələrin tanınması, işçi qüvvəsinin sertifikasiyası sistemini qurmaq;*

➤ *ömürboyu təhsil üzrə nəticəəsaslı milli kvalifikasiya sisteminin formalaşdırılması, o cümlədən yaşlıların təhsili üçün peşə təlimi və ixtisasartırma sistemini təkmilləşdirmək;*

➤ *əmək bazarının tələblərini əks etdirən peşə və kvalifikasiya standartlarının hazırlanması və tətbiqi mexanizmlərinin yaradılması, o cümlədən iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə səriştələri qruplaşdırmaq;*

➤ *əmək bazarının tələblərini əks etdirən peşə standartları əsasında səriştəyönlü tədris proqramlarının və təlim materiallarının hazırlanmasına dəstək vermək;*

➤ *əmək bazarında rəqabətqabiliyyətli kadrların hazırlanması məqsədilə peşə təhsili (ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas və ali) sisteminin təkmilləşdirilməsi;*

➤ *iş yerində təlim, ikili peşə təhsili sisteminin (“dual study”) təşkili mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi.*

Son olaraq qeyd edək ki, işəgötürənlərlə əməkdaşlıq əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. İşəgötürənlərin peşə təhsilinin təşkili və tədrisində, həm də müəssisələrin idarəetməsində iştirakı vacibdir. Əmək bazarı (işəgötürənlərlə) ilə sıx əlaqə olmadan peşə təhsilinin uzun müddətdə uğuru qeyri-mümkündür.

**Problemin aktuallığı.** Əmək bazarının dinamik inkişafı, peşə təhsilinin məzmununun müasir əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırmağı və səriştəyönlü modul təlimin tətbiqini tələb edir.

**Problemin elmi yeniliyi.** İşəgötürənlərlə əməkdaşlıq əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri olaraq, peşə təhsilinin təşkili və tədrisində, həm də müəssisələrin idarəetməsində iştirakı vacibdir. İşəgötürənlərlə sıx əlaqə olmadan peşə təhsilinin uzun müddətdə uğuru qeyri-mümkündür.

**Problemin praktik əhəmiyyəti.** Əmək bazarının tələblərini əks etdirən peşə və kvalifikasiya standartlarının hazırlanması, modul metodikanın tətbiqi, qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə edilmiş səriştələrin tanınması, ömürboyu təhsil üzrə nəticəəsaslı milli kvalifikasiya sisteminin formalaşdırılması, o cümlədən yaşlıların təhsili üçün peşə təlimi və ixtisasartırma sistemini təkmilləşdirilməsi məşğul əhalinin rəqabətqabiliyyətliliyini və əmək məhsuldarlığını artıracaqdır.

**Ədəbiyyat:**

1. “2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası”, 31 oktyabr 2018-ci il.
  2. Peşə təhsili və insan kapitalı. Elmi-praktik, metodik jurnal. Cild 4, №3, -2021.
  3. Peşə təhsili və insan kapitalı. Elmi-praktik, metodik jurnal. Cild 5, №3, -2022.
- A. Mehrabov, A. Abbasov, M. Mahmudov. Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2013

**E-mail:** gulbeniz-67@mail.ru

**Rəyçilər:** *kənd təs.ü.fəls. dok.* **Ə.N. Yusifov,**  
*ped.ü.fəls.dok.* **X.A. Talibova**

**Redaksiyaya daxil olub:** 12.12.2022.